

واژه‌نامه
توصیفی
زبان‌شناسی
شناخته

مجموعه واژه‌نامه‌های توصیفی لوگوس

۱. واژه‌نامه توصیفی نشانه‌شناسی، براونون مارتین و فلیزیتاس رینام، ترجمه مهدي منتظر قائم، زهرا اسدی
۲. واژه‌نامه توصیفی زبان‌شناسی شناختی، ویوین اونز، ترجمه حدائق رضایی، مینا قندهاری

A Glossary of Cognitive Linguistics

Vyvyan Evans
Edinburgh University Press 2007

Persian translation published by
© Logos Publications 2019

واژه‌نامه توصیفی زبان‌شناسی شناخته

ویوین اونز

ترجمه

حدائق رضایی

عضو هیئت علمی گروه زبان‌شناسی دانشگاه اصفهان

مینا قندهاری

دکترای زبان‌شناسی دانشگاه الزهرا

سرشناسه	اونز، ویوین Evans, Vyvyan
عنوان و نام پدیدآور	واژه‌نامه توصیفی زبان‌شناسی شناختی/ویوین اونز؛ ترجمه حدائق رضایی، مینا قندهاری.
مشخصات نشر	قم: لوگوس، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	۲۸۰ ص.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۶۲۸۸-۰۸-۸
وضعیت فهرست‌نویسی	فیبا
یادداشت	عنوان اصلی: A glossary of cognitive linguistics, 2007.
موضوع	دستور زبان شناختی -- اصطلاح‌ها و تعبیرها
موضوع	Cognitive grammar -- Terminology
شناسه افزوده	رضایی، حدائق، ۱۳۵۴، - مترجم
شناسه افزوده	قندهاری، مینا، ۱۳۶۲، - مترجم
رده‌بندی کنگره	۱۶۵P
رده‌بندی دیویی	۴۱۵
شماره کتاب‌شناسی ملی	۵۷۲۱۸۹۲

لوگوس

واژه‌نامه توصیفی زبان‌شناسی شناختی

ترجمه حدائق رضایی و مینا قندهاری

ویراستار: مهدی وجدانی

طراح جلد: حسین راست‌منش

چاپ اول: ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۲۸۸-۰۸-۸

قیمت: ۶۰۰۰۰ تومان

تمامی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید آن کلاً یا جزئاً، به هر شکل اعم از چاپ، فتوکپی، اسکن، صوت، تصویر یا انتشار الکترونیک بدون اجازهٔ مکتوب از نشر لوگوس ممنوع است.

موبایل مرکز پخش: ۰۹۰۲۱۵۴۰۰۴۲

فروشگاه آنلاین لوگوس

www.irlogos.com

فهرست

۱.....	مقدمه مترجمان
۵.....	پیشگفتار
۱۱.....	تعاریف واژه‌ها
۲۵۳.....	منابعی برای مطالعه بیشتر
۲۶۳.....	محققان ذکرشده در متن
۲۶۷.....	واژه نامه انگلیسی فارسی
۲۸۱.....	نمایه

مقدمه مترجمان

چند دهه تحول چشمگیر در یافته‌های علمی و توسعه فناوری‌های نوین، به ویژه در ارتباط با درک ماهیت زبان، ذهن و تجربه منجر به ظهور و تثبیت جایگاه رویکرد شناختی در علوم مختلف و از جمله علم زبان‌شناسی شده است. از یک سو، در بازه زمانی کمتر از نیم قرن اخیر نگاه حوزه‌ای در مطالعه نظام زبان به شدت نقد شد و رو به افول گرایید. از سوی دیگر، رویکردهای بینارشته‌ای در مطالعات علمی نیز جان تازه‌ای گرفت: دسترسی‌ها و ابزارهای فناوریانه در مطالعه زبان در ارتباط با مغز و اعصاب به طور شگرفی ارتقا یافت و انگاره‌های عام، بینارشته‌ای و فراحوزه‌ای در ماهیت زبان و شناخت بشری، همچون بدنمندی، به نقطه اوج جذابیت خود رسیدند. در این بین، زبان‌شناسی شناختی، با تأخیری تأمل‌برانگیز، کم‌کم راه خود را به مطالعات زبان‌شناختی زبان فارسی نیز باز کرده است. با وجود ضرورت‌ها و جذابیت‌های این رویکرد نسبتاً نو، محدودیت‌ها و مشکلات عدیده‌ای بر سر راه توسعه این رویکرد زبان‌شناختی در ایران وجود دارد که از جمله آنها، کم‌توجهی به ماهیت بینارشته‌ای و درحقیقت، تعهد شناختی در این رویکرد است. به علاوه، مانند هر رویکرد نوپای دیگری، کمبود منابع به زبان فارسی و نبود اجماع بر سر واژگان کلیدی و فن‌واژه‌های زبان‌شناسی شناختی، مشکل‌آفرین و گاه، آزاردهنده است. این موضوع از اصلی‌ترین انگیزه‌ها برای ترجمه فرهنگ تخصصی حاضر بوده است. ذکر چند نکته در این خصوص، ضروری به نظر می‌رسد:

۱. نویسنده پُرکار این واژه‌نامه توصیفی، ویوین اونز، با اِشرافی که محصول نزدیک به دو دهه مطالعه، پژوهش و حتی نظریه‌پردازی در حوزه زبان‌شناسی شناختی است، به خوبی توانسته است مرجعی نسبتاً جامع و مانع، از فن‌واژه‌های این حوزه را، آن‌هم با توضیحات و نمونه‌های زبانی نسبتاً ملموس، فراروی زبان‌شناسان جوان قرار دهد. اخیراً یک فرهنگ توصیفی زبان‌شناسی شناختی به زبان فارسی در دسترس علاقه‌مندان قرار گرفته است. اما این فرهنگ چه از نظر کمی، تنوع، تعداد مدخل‌ها و البته توجه به فن‌واژه‌های نظریه‌های مختلف و متنوع زیرلِوای زبان‌شناسی شناختی، و چه از نظر کیفی، میزان و کیفیت توضیحات و نمونه‌های ارائه‌شده و همچنین شیوه ارائه و رجاعات درون‌متنی به هیچ‌روی، قابل‌قیاس با اثر اونز، نیست.

۲. در انتخاب معادل‌ها برای مدخل‌های این ترجمه روندی مدون و تا جای ممکن دقیق به‌کارگرفته شده است. افزون بر فرهنگ توصیفی زبان‌شناسی شناختی (عبدالکریمی، ۱۳۹۳)، واژه‌نامه کتب مقدماتی موجود در زبان‌شناسی شناختی به زبان فارسی شامل *درآمدی بر زبان‌شناسی شناختی: نظریه‌ها و مفاهیم* (راسخ مهند، ۱۳۹۲)، *مبانی معناشناسی شناختی* (افراشی، ۱۳۹۵)، *مقدمه‌ای بر معنی‌شناسی شناختی* (روشن و اردبیلی، ۱۳۹۴) و همچنین *واژه‌نامه علوم شناختی* (خرازی، ۱۳۹۶) نیز مورد بررسی قرار گرفت. همچنین، در این راستا به مقالات اخیر در حوزه زبان‌شناسی شناختی نیز توجهی خاص شد.

به این ترتیب، درباره معادل‌های رایج و به‌کاررفته در منابع موجود، به جز چند مورد محدود (مانند استفاده از معادل‌های «گذرنده» و «مرزمنما» که آن هم با دلایل علمی قابل دفاع است)، در سایر موارد سعی شده است تا رایج‌ترین معادل در این منابع انتخاب شود. برای نمونه، برای اصطلاح embodied cognition، معادل‌های «تجربه‌تنایشی» (در برخی مقالات)، «تجربه جسمی‌شده» (در برخی دیگر از منابع از جمله راسخ و عبدالکریمی) و «تجربه بدنمندی» (بر اساس روشن و اردبیلی) وجود داشت. اما برابری نشان داد که بسامد به‌کارگیری و رواج معادل آخر بسیار زیادتر است و در

ترجمه، این معادل ترجیح داده شد. نمونه‌های دیگر که با این روند انتخاب شده‌اند عبارتند از اصطلاحات «شعرشناسی شناختی»، «مفهوم‌پرووری» و «نظریه عصبی زبان» است که در حوزه زبان شناسی شناختی از معادل‌هایی مانند «بوطیقای شناختی» و یا «نظریه نورونی زبان» (که وام‌گیری مستقیم و نه ترجمه در آن وجود دارد) بسیار رایج‌ترند. بدیهی است که در مورد اصطلاحات مربوط به نظریه‌های کمترکارشده در فارسی و در صورت نبود معادل، معادل‌های قابل دفاعی ارائه گردیده است.

۳. فهرست الفبایی مدخل‌ها در کتاب اصلی، وجود نداشت. اما چون مدخل‌ها در ترجمه فارسی به ترتیب الفبای فارسی چیده شده‌اند؛ جهت سهولت دسترسی، فهرست الفبایی انگلیسی به فارسی در انتهای این ترجمه افزوده شده است.

۴. در پایان توضیحات هر مدخل در کتاب اصلی داخل دو قلاب، خواننده به اصطلاحات مرتبط با مدخل مورد بحث، ارجاع داده شده است. از آنجا که این ارجاعات درون متنی کمک بزرگی به خوانندگان در درک بهتر یک اصطلاح و فهم بافتی که در آن به کار رفته، می‌کنند و همچنین به دلیل رعایت امانت در ترجمه، این ارجاعات هم حفظ شده است ولی در متن ترجمه شده بعد از **نک**. (نگاه کنید) آمده است.

۵. در توضیح یک اصطلاح گاه از چندین اصطلاح و مدخل دیگر نام برده شده است. پس طبیعی است که برای خواننده غیرمتخصص، فهم توضیحات مدخل‌هایی که اولین بار با آن برخورد می‌کند کمی دشوار باشد. در کتاب اصلی برای کاستن از تبعات این مشکل همه اصطلاحات زیر یک مدخل که خود مدخلی جدا هستند، **درشت‌نویسی** شده است تا خواننده برای فهم بهتر آنها به مدخل مربوط، مراجعه کند. در متن ترجمه نیز این امر رعایت گردیده است.

۶. از دشواری‌های ترجمه متون تخصصی‌ای از این دست، ترجمه نمونه‌ها و شواهد زبانی ارائه شده است. جهت رعایت امانت در انتقال محتوای مدنظر نویسنده و نه صرفاً امانتداری صوری صرف در ترجمه مثال‌ها دقت

زیادی اعمال شد. در مواردی که ترجمه بی‌دخل و تصرف نمونه‌ها به فارسی خللی در توصیف پدیده مد نظر ایجاد نمی‌کرد نمونه‌های انگلیسی عیناً به فارسی برگردانده شد. دسته دوم از نمونه‌ها، با توجه به تفاوت‌های فرهنگی و زبانی و ملاحظات زبان‌ویژه، قابل برگرداندن مستقیم نبود که در این موارد نزدیکترین معادل‌ها از زبان فارسی انتخاب و پیشنهاد شدند. ترجمه برخی از عبارات استعاری نمونه‌ای از این موارد هستند. گروه سوم از شواهد زبانی نیز در ارتباط با ساخت یا مسئله‌ای مطرح شده بودند که یا در زبان فارسی مصداق نداشتند یا ساختار و الزامات چنان ساختی در دو زبان کاملاً متفاوت بود. در این موارد عین مثال انگلیسی، بدون این‌که ترجمه شود ارائه گردید. نمونه‌ای از این موارد، مثال‌های ارائه شده برای **ساخت انگاشت ناهمخوان** است.

در اینجا، لازم می‌دانیم از همکاری بی‌دریغ و لطف ستودنی جناب آقای دکتر سید علی اصغر سلطانی، مدیر فرهیخته نشر و زین لوگوس، کمال سپاس و قدردانی را داشته باشیم. با اذعان به کاستی‌های احتمالی در ترجمه اثر، از نظرات مخاطبان، همکاران و اساتید بزرگوار در جامعه علمی کشور استقبال می‌کنیم و مشتاقانه منتظر لطف و راهنمایی این بزرگان می‌مانیم.

حدائق رضایی
مینا قندهاری

پیشگفتار

دربارهٔ زبان‌شناسی شناختی

زبان‌شناسی شناختی رویکردی نوین در علم زبان‌شناسی است که در اوایل دههٔ ۱۹۷۰م. شکل گرفت. به صورت عمیقی، ریشهٔ این رویکرد در شکل‌گیری علوم شناختی نوین در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰، به‌ویژه در مطالعات مرتبط با مقوله‌سازی بشری، و در سنت‌های قدیمی‌تری مانند روان‌شناسی گشتالت است. زبان‌شناسی شناختی در درجهٔ نخست، با مطالعهٔ رابطهٔ زبان، ذهن و تجربه‌های اجتماعی - جسمانی بشر سروکار دارد. پیشگامان زبان‌شناسی شناختی کار خود را تا حدودی با پاسخگویی به نارضایتی‌ها از رویکردهای صوری به زبان، آغاز کردند. مطالعات اولیه در این حوزه به‌ویژه در دههٔ ۱۹۷۰، عمدتاً به دست گروه نسبتاً کوچکی از محققان در سواحل غربی ایالات متحده انجام شد. در طول دههٔ ۱۹۸۰، مطالعات زبان‌شناسی شناختی کم‌کم در کشورهای اروپای شمالی به‌ویژه، بلژیک، هلند و آلمان ریشه دواند. تا اوایل دههٔ ۱۹۹۰، رشد چشمگیری در تحقیقات این حوزه در سرتاسر اروپا، آمریکای شمالی و در گروه بین‌المللی نسبتاً بزرگی از محققان که خود را *زبان‌شناس شناختی*، می‌دانستند به وجود آمد. طی سال‌های ۱۹۸۹ و ۱۹۹۰، انجمن بین‌المللی زبان‌شناسی شناختی همراه با نشریهٔ *زبان‌شناسی شناختی*، ایجاد شد که این اتفاقات به تعبیر رانلد لنگکر (۱۹۹۱: ۲۰۰۲: xv) «نشان‌دهندهٔ تولد زبان‌شناسی شناختی به‌عنوان یک جنبش فکری خودآگاه و فراگیر» بود. امروزه زبان‌شناسی شناختی یکی از مکاتب زبان‌شناسی نظری است که سریعاً در حال توسعه بوده و دارای یک انجمن بین‌المللی موفق و انجمن‌های ملی در بسیاری از کشورها است. زبان‌شناسی شناختی به‌دلیل

ماهیت بینارشته‌ای خود، یکی از جذاب‌ترین حوزه‌های مطالعه در علوم شناختی است.

جزئیات بیشتر در زمینه زبان‌شناسی شناختی شامل مراحل تکوین تاریخی و اصول و فرضیه‌های اساسی آن و برخی از رویکردهای نظری که در آن جای دارند، در مروری در حد یک مقاله در اُونز، برگن و زینکن (۲۰۰۷) ارائه شده است. برای مقدمه‌ای مفصل به کتاب اُونز و گرین (۲۰۰۶)، مراجعه شود.

درباره این واژه‌نامه توصیفی

این واژه‌نامه توصیفی مقدمه‌ای بر دو حوزه از زبان‌شناسی شناختی که تاکنون به خوبی، توسعه یافته‌اند یعنی: معناشناسی شناختی و رویکردهای شناختی به دستور، ارائه کرده است. به عبارتی، این فرهنگ مقدمه‌ای بر اصطلاحاتی که در زبان‌شناسی شناختی جایگاه ویژه‌ای دارند، فراهم می‌کند. براین اساس، کتاب حاضر را نباید واژه‌نامه‌ای برای اصطلاحات زبان‌شناسی همگانی و یا علوم شناختی، تلقی نمود. با توجه به این نکته، اثر حاضر اصطلاحاتی را که خارج از حوزه زبان‌شناسی شناختی رایج هستند شامل نمی‌شود، مگر اینکه چنین واژه‌هایی جایگاه یا تعبیر خاصی در زبان‌شناسی شناختی داشته باشند.

یکی از مشکلات تدوین کتابی از این نوع، ریشه در این حقیقت دارد که زبان‌شناسی شناختی (و دو زیرشاخه مهم آن) یک «رویکرد» در مطالعه زبان را به جای یک نظریه واحد منسجم ارائه می‌کنند. اکنون، نتیجه چنین امری این است که پس از سپری شدن نزدیک به سه دهه از انتشار کتاب لیکاف و جانسون با عنوان *استعاره‌هایی که با آنها زندگی می‌کنیم* در سال ۱۹۸۰، طیف گسترده‌ای از چارچوب‌های نظری زبان‌شناسی متمایزی وجود دارند که ماهیتاً شناختی هستند و واژگان و اصطلاحات خاص خود را دارند.

بی‌شک اصطلاحات فراوانی در زبان‌شناسی شناختی به کار می‌روند که از رواج بسیاری در این رشته برخوردارند. با این حال، اصطلاحات بسیاری نیز هستند که فقط در قلمرو یکی از دو زیرشاخه اصلی زبان‌شناسی شناختی،

کاربردی خاص دارند. اصطلاحاتی نیز وجود دارند که فقط در حیطهٔ رویکرد یا نظریهٔ خاصی استفاده شده‌اند. از این رو، اگر بخواهیم مجلّدی از این نوع، بسیار حجیم نباشد، دشواری‌هایی ذاتی در انتخاب اصطلاحاتی که تمام موارد یادشده را پوشش دهند، وجود دارد.

برای محدود کردن نوع و دامنهٔ اصطلاحاتی که این فرهنگ پوشش می‌دهد، گزینش آنها بر اساس کتاب *مقدمه‌ای بر زبان‌شناسی شناختی* نوشتهٔ ویون اِونزو میلانی گرین، انجام گرفته است. به عبارتی عمده‌تاً، از اصطلاحات استفاده شده در آن کتاب البته با تعدادی اضافات، به عنوان مبنای این واژه‌نامه بهره برده‌ام. ناگزیر، این نکته بدین معناست که مجلّد حاضر بعضی واژه‌های نسبتاً مهم را پوشش نداده است. هرچند این مشکلی است که حتی واژه‌نامه‌ای با دوبرابر حجم این مجلّد نیز با آن مواجه خواهد بود. منطقی که در پس گزینش اصطلاحات بر مبنای کتاب اِونزو و گرین، وجود دارد این است که می‌توان از این فرهنگ به تنهایی، به عنوان یک مرجع استفاده کرد، علاوه بر اینکه اساتید و دانشجویان می‌توانند آن را به عنوان کتابی کمک‌آموزشی، همراه کتاب اِونزو و گرین به کار گیرند. امیدوارم محاسن این گزینش بیش از معایب آن باشد. یکی از محاسن نه‌چندان کم‌اهمیت آن، فراهم آوردن فهرست سودمند الفبایی از بسیاری واژگان کلیدی مورد استفاده در کتاب اِونزو و گرین است.

مدخل‌های واژگانی ارائه شده در این فرهنگ به طریقی نوشته شده‌اند که هنگام مطالعه، اصطلاحات مرتبط درون یک نظریه، در متن نیز در ارتباط با یکدیگر باشند و از این طریق، مجموعه‌ای از ویژگی‌های کاربردی انگاره‌های مرتبط و دارای همپوشانی معرفی شود و صرفاً فهرستی لغت‌نامه‌وار فراهم نگردد. بر این اساس، هر مدخل ممکن است شامل واژه‌هایی باشد که درشت‌نویسی شده‌اند و خواننده را به مدخل‌های جدیدی رهنمون می‌کنند. انتظار می‌رود خواننده بتواند با دنبال کردن کلمات درشت‌نویسی شده در این فرهنگ، فهمی بنیادین از نظریات، رویکردها، اصول و دیگر انگاره‌های اصلی در زبان‌شناسی شناختی و بعضی از مفاهیم نظری عمدهٔ درون هریک از این

نظریات و رویکردها به دست آورد. خواننده می‌تواند برای کسب جزئیات، توضیحات و مثال‌های بیشتر به کتاب مقدماتی *اِونز و گرین*، مراجعه کند.

به جای آن، خواننده علاقه‌مند می‌تواند این فرهنگ را به عنوان ابزاری برای کاوش در ادبیات زبان‌شناسی شناختی به کار بگیرد که اکنون بسیار حجیم شده است. برای کمک به این فرایند، فهرستی تشریحی برای مطالعه بیشتر در پایان واژه‌نامه قرار گرفته است. این فهرست شامل کتاب‌ها، آثار مرجع و ادبیات مقدماتی ضروری است که تمام حوزه‌های زبان‌شناسی شناختی را که این فرهنگ پوشش می‌دهد، دربردارند. به علاوه، پژوهشگران مهمی که آثارشان مرتبط با ساختارها یا نظریه‌هاست، مشخص شده‌اند. فهرستی از نام تمام این پژوهشگران اصلی همراه با کلمات مرتبط کلیدی که به حوزه‌های تحقیقات آنها مربوط‌اند، در پایان فرهنگ قرار گرفته است. انتظار می‌رود خواننده بتواند از این فهرست به عنوان ابزاری برای شناسایی و محدود کردن موضوعات و پژوهشگران موردعلاقه برای مطالعات بعدی، بهره‌بردارد.

زبان‌شناسی شناختی نگاه‌های اجمالی جذابی را بر جنبه‌های تاکنون پنهان ذهن و تجربیات بشری و در نتیجه، آنچه بشر، انگاشته می‌شود انداخته است. امیدوارم با در دسترس قرار دادن بیشتر زبان فنی مربوط به زبان‌شناسی شناختی دانشجویان، خوانندگان علاقه‌مند و پژوهشگران رشته‌های علمی مرتبط با این رشته، از آنچه که همه ما علاقه‌مندان تحقیقات زبان‌شناسی شناختی را این چنین برانگیخته است، شناختی اجمالی به دست آورند.

ویون *اِونز*

برایتون، سپتامبر ۲۰۰۶

www.vyvevans.net

منابع:

- Evans, V and Melanie Green. (2006). *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Mahwah, NJ and Edinburgh: Edinburgh University Press/Lawrence Erlbaum Associates.
- Evans, V, Benjamin Bergen and Jörg Zinken. (2007). 'The Cognitive Linguistics Enterprise: An Overview, in V. Evans, B. Bergen and J. Zinken (eds), *The Cognitive Linguistics Reader*. London: Equinox.

پیشگفتار \ ۹

Lakoff, George and Mark Johnson (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.

Langacker, Ronald ([1991] 2002). *Concept, Image, Symbol*, (2nd ed). Berlin: Mouton de Gruyter.